

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม แก่สถาบันครอบครัวในชุมชนชนบท 5 แห่งของจังหวัดอุบลราชธานี ได้กรอบแนวคิดจากสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและชุมชนทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำให้ประชากรในชุมชนตระหนักรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ทางสังคม การดำรงอยู่และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมด้านต่างๆเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นป้องกันครอบครัว ชุมชน ไม่ให้ตกเป็นผู้รับผลกระทบจากปัญหาทางสังคมที่มีแนวโน้มความรุนแรงเพิ่มขึ้น และรู้เท่าทันสภาพปัญหาต่างๆ โดยมีการค้นคว้าจากเอกสารผลงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเช่น ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อความอยู่ดีมีสุขของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การส่งเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัวและชุมชน กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา คือ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สถาบันครอบครัว แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวและทฤษฎีว่าด้วยโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัวและนำมาเป็นกรอบในการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมแก่สถาบันครอบครัวในชุมชนชนบท 5 แห่งของจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้.-

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานและเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดและอยู่ใกล้ตัวบุคคลมากที่สุด ที่จะทำหน้าที่กำหนดสถานภาพ บรรทัดฐานและค่านิยมเบื้องต้นของบุคคล เน้นแนวทางเบื้องต้นในการปฏิบัติตนและปูพื้นฐานในการดำรงชีวิตของบุคคลและความเจริญก้าวหน้าทางสังคม หน้าที่ของครอบครัว

- 1.การสร้างสมาชิกซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัว
- 2.การกำหนดสถานภาพของบุคคล ตามาสถานภาพของบิดามารดา
- 3.การอบรมเรียนรู้ระเบียบของสังคม การถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิกในครอบครัว เป็นเป้าหมายทางบุคลิกภาพของบุคคล เช่นการพูด การแต่งกาย การดำรงชีวิต ตลอดจนการเรียนรู้แบบแผนและวิธีปฏิบัติตนตามทางสังคม
- 4.การคุ้มครองและทะนุบำรุงครอบครัวได้แก่ การทำนุบำรุงร่างกายให้สมาชิกในครอบครัวสามารถประกอบภารกิจหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำนุบำรุงทางคุณภาพได้แก่ การให้การศึกษอบรมเพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งจะช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม

5. โครงสร้างทางสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป จากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้การสนับสนุนและการดูแลทางด้านจิตใจลดน้อยลง เด็กๆ ในครอบครัวถูกทอดทิ้งมากขึ้น มีความเครียดในครอบครัวมากขึ้น เนื่องจากพ่อแม่ต่างๆ ก็ต้องทำงานเลี้ยงครอบครัว เวลาที่จะมีให้กันและกันในครอบครัวลดน้อยลง ถ้าเป็นสมัยเดิมการมีปู่ย่าตายาย ก็จะช่วยให้เด็กมีที่ปรึกษา เด็กไม่หว่าเหว่ สับสน เช่นทุกวันนี้ (วารสาร “สารสร้างสังคม” กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. 2552 : หน้า 25-27)

สถานการณ์ปัจจุบันสถาบันครอบครัวอยู่ในภาวะที่อ่อนแอลงอันเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากการศึกษาพบว่าเปลี่ยนแปลงไปดังนี้.-

ภูมิคุ้มกันทางสังคม วัคซีนทางสังคม

ร่างกายของเรามีเชื้อโรคลุล้ำเข้าไปทุกวัน และมีเซลล์มะเร็งเกิดขึ้นทุกวัน แต่เราไม่เป็นโรคติดเชื้อ และไม่เป็นมะเร็งทุกวัน เพราะร่างกายมีภูมิคุ้มกันที่จะทำลายหรือยับยั้งเชื้อโรคและเซลล์มะเร็ง วัคซีนเพื่อป้องกันโรคต่างๆ ออกฤทธิ์โดยการไปกระตุ้นให้เกิดภูมิคุ้มกันขึ้นในร่างกาย ในทางสังคมทุกวันนี้ประชาชนต้องเผชิญกับโรคร้ายทางสังคมนานาชนิด เช่น โรคนักการเมืองโกง โรคโคตรโกง หรือโคตรเอาเปรียบ โรคจน ยาบ้า เฮดส์ ความรุนแรงต่างๆ สังคมต้องการภูมิคุ้มกัน

ภูมิคุ้มกันทางสังคม คือ ครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็ง ถ้าครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็ง ก็จะทำให้โรคต่างๆ ทางสังคมทำอันตรายไม่ได้ เราพยายามแก้ปัญหาสังคมด้วยวิธีต่างๆ มากมาย แต่ไม่สำเร็จ ควรหันมาใช้วัคซีนทางสังคม คือ ส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นและชุมชนเข้มแข็ง ขอให้เพื่อนคนไทยสนใจเรื่องนี้ และช่วยกันสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม ทั้งที่ทำได้ด้วยตนเอง และทั้งโดยการผลักดันให้เป็นนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ เมื่อสังคมมีภูมิคุ้มกัน เราก็ไม่ต้องเป็นโรคติดเชื้อหรือโรคมะเร็งทางสังคมทำให้ชีวิตให้อื่นยาวและมีคุณภาพ (ประเวศ วะสี : 2542) (www.doctor.go.th)

สถานการณ์ปัจจุบัน ครอบครัวอยู่ในสถานะที่อ่อนแอลงอันเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป จากการศึกษพบว่าครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงในประเด็นต่างๆ ดังนี้.-

1. การสร้างครอบครัวในปัจจุบันมักมาจากความไม่พร้อมหรือความไม่ตั้งใจมากขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุของการตั้งครภไม่พร้อม การทำแท้ง เด็กถูกทอดทิ้งและปัญหาทางสังคมอื่นๆ ที่ตามมาอีกมากมาย

2. ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีมากขึ้น โดยปัญหานี้เป็นเรื่องสืบเนื่องจากความไม่พร้อมของการสร้างครอบครัว หรือมาจากปัจจัยอื่น เช่น อุบัติเหตุ โรคภัยไข้เจ็บ ที่ร่อยแรง ที่ลูกคามชีวิตของคู่สมรสก่อนวัยอันควร ซึ่งครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญกับปัญหาสารพัน

3. การอพยพย้ายถิ่นของครอบครัวเข้ามาทำงานในเมืองมีมากขึ้น โดยทั้งเด็กๆ เป็นภาระกับผู้สูงอายุในชนบทซึ่งอยู่กับความยากจนและอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานได้ไม่ดีเท่ากับอยู่ร่วมกันทั้งพ่อแม่ลูกและปู่ย่า ตายาย เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาท่ามกลางความอดอยาก ขาดแคลน ส่งผลให้เด็กต้องพาตัวเองเข้าไปสู่วงจรของความชั่วร้าย เช่น ยาเสพติด การเป็นนักเลง

4. มีผู้สูงอายุที่ต้องดูแลเพิ่มขึ้น สืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ทำให้ผู้คนมีชีวิตที่ยืนยาวมากขึ้น ครอบครัวต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ครอบครัวมีเวลาให้แก่สมาชิกน้อยลง เนื่องจากพ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ส่งผลต่อปัญหาสัมพันธภาพ ภายในครอบครัว ครอบครัวแตกแยก เด็กขาดความอบอุ่น พึงยาเสพติด ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆตามมา การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว จึงเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนในสังคม (วารสาร “สารสร้างสังคม” กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. 2552 : หน้า 25-27)

ภาวะภูมิคุ้มกันทางสังคมบกพร่อง : วิกฤติสังคมไทย

คนไทยส่วนใหญ่คุ้นเคยและได้ยินกับโรคที่น่ากลัวโรคหนึ่งนั่นคือโรคเอดส์ ซึ่งมาจากภาษาอังกฤษว่า AIDS มาจากคำว่า **Acquired Immunodeficiency Syndromes** แปลเป็นไทยว่าโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง เกิดจากการติดเชื้อไวรัสชนิดหนึ่งผ่านทางเพศสัมพันธ์และทางเลือด มีผลทำให้เม็ดเลือดขาวที่สร้างภูมิคุ้มกันถูกทำลาย ทำให้ร่างกายมนุษย์ไม่มีภูมิคุ้มกันที่เพียงพอที่จะป้องกันร่างกายจากเชื้อโรคต่างๆในสิ่งแวดล้อมและมีเชื้อโรคที่ปกติทำอะไรร่างกายไม่ได้สามารถฉวยโอกาสเข้ามาทำให้เกิดโรคได้ ทำให้ร่างกายย่ำแย่ลง สภาพทรุดโทรมอย่างน่ากลัวและเสียชีวิตในที่สุด ซึ่งแม้โรคนี้จะน่ากลัวแต่เมื่อพิจารณาแล้วโรคนี้เป็นแค่เพียงอาการหนึ่งของโรคร้ายแรงอีกโรคหนึ่งนั่นคือโรคภูมิคุ้มกันทางสังคมบกพร่อง หรือ **Social Immunodeficiency Syndromes** หรือ **SIDS** ซึ่งบ่อนทำลายความเข้มแข็งของชุมชนไทยลงอย่างรวดเร็ว ขาดภูมิหรือพลังต้านทานต่อสิ่งชั่วร้าย ทำให้เซลล์ของสังคม(คนในสังคม) เนื้อเยื่อ(ครอบครัว)และอวัยวะ(ชุมชน)ผุพังลงลง จึงจะเห็นได้ว่ากลุ่มอาการภูมิคุ้มกันทางสังคมบกพร่องแสดงออกมาด้วยเรื่องของโรคเอดส์ที่ระบาดเข้าสู่ครอบครัว ส่งผลให้เกิดภาวะบ้านแตก ลูกกำพร้า นอกจากนี้ยังมีเรื่องการระบาดของยาเสพติด อบายมุขอาชญากรรม เด็กและผู้ใหญ่มั่วเซกซ์ไม่เลือกที่ เด็กนักเรียนติดกัน คอรัปชั่น แม่ฆ่าลูก เด็กกำพร้า พี่ม่าน้อง ครูข่มขืนลูกศิษย์ พระเดินขบวน การแพทย์พาณิชย์ คนที่มีอดีตไม่ได้ถูกยกย่องเชิดชู คุณคนคืออย่างฉาบฉวยตัดสินด้วยกระแส ฯลฯ ดังนั้นแม้จะมองว่า AIDS น่ากลัวแต่ SIDS น่ากลัวกว่าหลายเท่าตัว ที่เราจะต้องการแพทย์มาเยียวยารักษาต้องเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญซึ่งขอเรียกว่าแพทย์สังคม (Social Doctor) เมื่อเรารู้ว่าภูมิคุ้มกันของสังคมบกพร่องก็ต้องมีการให้ภูมิคุ้มกันเพิ่มเติมแก่สังคมเหมือนกับที่มีการฉีดวัคซีนในเด็กๆเพื่อให้กระตุ้นภูมิคุ้มกันต่อเชื้อโรคได้ ดังนั้นจึงต้องมีการให้ภูมิคุ้มกันต่อสังคม (Social Immunization) เพื่อให้สังคมเข้มแข็ง นั่นคือต้องทำให้บุคคล ครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีรากฐานทางสังคมที่ดี เหมือนร่างกายคนที่มีกระดูกสันหลังช่วยให้เราทรงตัวอยู่ได้ ปัจจุบันจะเห็นว่าคนในสังคมเริ่มเป็นคนไร้ราก นั่นคือเป็นคนที่ไม่มีความผูกพันกับท้องถิ่นของตนเอง เมื่อไม่ผูกพันก็ไม่เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนท้องถิ่นและถูกชักจูงเข้าสู่การยอมรับกระแสความเป็นไปที่เชืวยกรากของสังคมโลกาภิวัตน์ได้ง่าย ทำให้ถึงเป็นเช่นนั้น ในสังคมเมืองเกิดจากคนต่างถิ่นเข้าไปอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้เติบโตร่วมกันมาอีกทั้งวิถีชีวิตการงานก็ทำให้พบปะสังสรรค์กันน้อยมาก บ้านติดกัน

แทบไม่รู้จักกัน ต่างคนต่างอยู่ เข้าตรู่ออกจากบ้านเย็นค่ำกลับเข้านอน เสาร์อาทิตย์สัญจรอยู่ตาม ห้างสรรพสินค้า หาวเวลาเจอหน้าเพื่อนบ้านยาก ขณะที่สังคมชนบทที่เคยถือกันว่ารากฐานมั่นคงก็สั่นคลอน ลง พ่อแม่ทำงาน ลูกๆถูกส่งไปเรียนโรงเรียนในตัวจังหวัดถ้าไกลมากก็อยู่หอพัก ถ้าไม่ไกลมากก็เที่ยวไป กลับกับรถนักเรียนตั้งแต่เช้ามีดกลับค่ำมีด เด็กวัยเดียวกันที่อยู่บ้านข้างๆแทนที่จะรู้จักกันเป็นเพื่อนกันพอ เรียนต่างโรงเรียนกันก็ห่างกัน เกิดภาวะไม่คุ้นเคยกันตั้งแต่เล็กจนโต พอปิดเทอมเด็กเหล่านี้ก็กลับมาอยู่บ้าน ก็เกิดความเหงาเพราะไม่รู้จักใครในละแวกบ้าน ขาดเพื่อน ก็ต้องอาศัยโทรศัพท์เพื่อพูดคุยกับเพื่อนที่อยู่ ไกลๆกัน บางคนก็ชดเชยโดยการเล่นเกมส์ ดิจิตอลเน็ต เมื่อมีความเหงาในใจโอกาสที่จะใจแตก เสียคน ดิทยา ก็มีมากขึ้น เมื่อเจอกับครอบครัวแตกแยก พ่อแม่ไม่เข้าใจ พ่อแม่ทะเลาะเบาะแว้งกันประจำ สิ่งเหล่านี้ จึงทำให้ส่วนหนึ่งที่สำคัญคือเยาวชนอ่อนแอลงทางด้านจิตใจและขาดการยึดเหนี่ยวต่อท้องถิ่นตนกลายเป็น คนไร้รากในที่สุด เมื่อไร้ราก สังคมก็ไร้แกนและอ่อนแอลง เราจะช่วยกันเติมภูมิคุ้มกันทางสังคมให้สังคม เข้มแข็งกันได้อย่างไร คงไม่ใช่แค่ใครคนหนึ่ง แต่ต้องเป็นกลุ่มคนที่รวมตัวกันที่จะมาช่วยกันรักษาสังคมให้ คืบคลาน ส่วนที่พอเอื้อมหาได้ก็เอื้อมรักษา ส่วนไหนที่ไม่ไหวก็ต้องผ่าตัดทิ้งไป ส่วนไหนที่พอติดอยู่ก็รีบ เติมวัคซีนสร้างภูมิคุ้มกันเข้าไป เราจึงต้องช่วยกันเป็นหมอที่จะมารักษาสังคมเป็นหมอที่เรียกว่า**หมอสังคม (Social doctors)** ที่มีความเข้าใจของสาเหตุที่มาของปัญหาอย่างบูรณาการทั้งเรื่องสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ สุขภาพ ศาสนาและการเมืองเพื่อจะได้แก้ปัญหาได้อย่างแท้จริงโดยไม่มุ่งไปเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งจนเสีย สมดุลซึ่งยังไปซ้ำเสริมให้สังคมอ่อนแอยิ่งขึ้น ภายใต้แนวคิดที่ว่า **“สังคมดีไม่มีขาย ถ้าอยากได้ต้องช่วยกัน”** เราต้องเริ่มตั้งแต่ครอบครัวที่ต้องเติมความรักความเอาใจใส่ให้กันและกัน สร้างหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม ให้มีชีวิตชีวา เพิ่มคุณค่าให้แก่ชีวิตคนในครอบครัว ล้อมรั้วครอบครัวกันสิ่งชั่วร้ายด้วยความรักประหนึ่งดูแล การช่วยกันฉีดวัคซีนสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม (โดย นพ. พิเชฐ บัญญัติผู้อำนวยการโรงพยาบาลบ้านตาก จ. ตาก ลงหนังสือพิมพ์มติชน รายวัน ฉบับวันที่ 5 ตุลาคม 2547 หน้า 7)

จากการศึกษาทบทวนเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบัน พื้นฐานของมนุษย์ มีหน้าที่ให้การเลี้ยงดูและอบรมสมาชิกในครอบครัว การเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ครอบครัวจึงเป็นเรื่องของทุกภาคส่วนที่จะต้องร่วมมือกัน เพราะฉะนั้นภูมิคุ้มกันทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ ต้องอยู่บนพื้นฐานความแข็งแรงของครอบครัวก่อนถ้าหากครอบครัวมีความแข็งแรง ในสังคมปัจจุบันแม้ จะมีเหตุการณ์ทางสังคมที่รุนแรงเข้ามากระทบแต่การที่ครอบครัวแข็งแรงมีภูมิคุ้มกันก็จะทำให้สมาชิก ครอบครัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถรับมือกับปัญหาต่างๆได้อย่างยั่งยืน ภูมิคุ้มกันทางสังคมจึง เปรียบเสมือนวัคซีนทางสังคมที่สมาชิกครอบครัวได้รับและมีความสมบูรณ์พร้อมรับมือกับสถานการณ์ทาง สังคมต่างๆอย่างเข้มแข็ง ครอบครัวจึงเปรียบเสมือนตึกที่มีโครงสร้างที่แข็งแรง สามารถรับมือกับคลื่น ชักชอนนามิได้อย่างแข็งแกร่ง

2.2งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระพิมลธรรม แดงทอง : ได้ศึกษาเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของตำบลบางไผ่ อำเภอมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับวัดตามแบบเดิมมีน้อยลงเรื่อย ๆ แต่งานพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังนิมนต์พระไปมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีอยู่เช่นเดิม ความร่วมมือจากประชาชนในกิจกรรมของวัดลดน้อยลงกว่าเดิมเป็นอันมาก วัฒนธรรมการแต่งกายและการใช้เครื่องประดับได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นแบบสมัยใหม่เช่นเดียวกับความเชื่อและประเพณีเดิมได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านการพักผ่อนหย่อนใจได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมซึ่งเรียบง่ายมาเป็นการพักผ่อนด้วยการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากขึ้น

ด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักและอาชีพรองเป็นอาชีพอื่น ๆ ที่หลากหลายมากขึ้นตามแบบสังคมเมือง ชาวบ้านออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชนมากขึ้น รายได้จากอาชีพหลักและอาชีพรองในชุมชนได้รับน้อยลงในขณะที่รายได้จากการประกอบอาชีพใหม่สูงขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้การประกอบอาชีพได้นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้มากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยทุนรอนมากขึ้นตามไปด้วย

ในส่วนของผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของตำบลบางไผ่ ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบใน ๓ ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ผลกระทบระดับปัจเจกบุคคลในเชิงบวก ช่วยให้เด็กมีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ทำให้ผู้ใหญ่มีโอกาสศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ส่วนผู้สูงอายุไม่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวมากเช่นแต่เดิม ส่วนผลกระทบในเชิงลบ กลุ่มเด็กมีความใกล้ชิดกับผู้ใหญ่ในครอบครัวน้อยลง ผู้ใหญ่มีเวลาว่างให้กับครอบครัวน้อย ครอบครัวจึงขาดความอบอุ่น ส่วนผู้อาวุโสลดบทบาทจากผู้นำที่สำคัญต่อครอบครัวและชุมชนมาเป็นผู้ที่พึ่งพิงคนอื่นมากขึ้น สำหรับผลกระทบเชิงลบระดับครอบครัว ความเป็นครอบครัวเดี่ยวทำให้มีอิสระในการคิด การตัดสินใจต่อการพัฒนาตนเองและครอบครัวได้มากขึ้น ส่วนผลกระทบเชิงลบทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวน้อยลง สภาพครอบครัวเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ เกี่ยวกับผลกระทบในเชิงลบระดับชุมชนเห็นได้ชัดว่าชุมชนมีโอกาสดูติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น แต่ส่งผลกระทบเชิงลบคือทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของวัตถุ ปล่อยให้ความคิดเชิงวัตถุนิยมเข้ามาครอบงำชุมชนจนทำให้ชุมชนขาดความเป็นเอกภาพ

ด้านผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ในเชิงบวกทำให้กลุ่มเด็ก กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชน ได้ปะทะเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมใหม่ ๆ ทำให้มีทางเลือกหลากหลายมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการปรับตัวให้อยู่รอดในสังคมปัจจุบัน แต่กลุ่มผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้น้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ สำหรับในเชิงลบการเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมใหม่ ทำให้กลุ่มเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม และค่านิยมเดิมน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จึงมิใช่สิ่งยึดเหนี่ยวกลุ่มคนในสังคมให้มีเอกภาพได้อีกต่อไป สิ่งที่เห็นได้ชัด คือ หน่วยของความเป็นครอบครัวอ่อนแอลง ความสุขตามแบบเดิมของ

ครอบครัวสูญหายไป และแม้ชุมชนจะขยายใหญ่จนเป็นที่รวมของกลุ่มชนต่าง ๆ หลากหลายขึ้น แต่ชุมชนถูกรอบำจากภายนอกมากขึ้นจนชุมชนเกิดความสับสนและขาดเอกภาพ

ด้านผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ คือ ทำให้ผู้ใหญ่ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น และประกอบอาชีพหลากหลายขึ้นกว่าเดิม กลุ่มเด็กที่อยู่กับคนเฒ่าคนแก่ที่ได้รับความอบอุ่นมีโอกาสซึมซับวัฒนธรรมเก่า ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่กลุ่มเด็กที่พ่อแม่ทอดทิ้งให้อยู่กับคนเฒ่าคนแก่ขาดความอบอุ่นก็จะไม่มีโอกาสซึมซับวัฒนธรรมเก่า ผู้สูงอายุมีความใกล้ชิดกับคนในครอบครัวทุกกลุ่มน้อยลง มีรายได้จากที่ตนเองทำน้อยลง ต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น แม้ว่าจะมีอาชีพหลากหลายขึ้น แต่บางครอบครัวมีอาชีพและรายได้ไม่แน่นอน สำหรับชุมชนแม้จะขยายใหญ่ขึ้นและมีทุกสิ่งทุกอย่างแบบสังคมเมือง มีกลไกตลาดเป็นของตนเอง แต่ชุมชนมีค่านิยมใหม่ที่เน้นวัตถุและเงินว่า มีความสำคัญต่อความอยู่รอดมากขึ้น จึงทำให้วิถีชีวิตของชุมชนแบบดั้งเดิมที่สงบสุขเสื่อมหายไป อีกทั้งสภาพแวดล้อมก็เสื่อมโทรมลง และชุมชนมีปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น (บทคัดย่อ : 2548)

ธนพรรณ ธานี : ได้ศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ตำนานการตั้งบ้านชีทวนได้มีการตั้งหมู่บ้านก่อนที่จะมีการตั้งจังหวัดอุบลราชธานี เดิมเชื่อว่าเป็นถิ่นฐานของพวกขอม ซึ่งมีศิลปะโบราณที่สำคัญที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือ พระธาตุสวนตาลธรรมมาสน์ สิงห์เทิน บุษบก พระพุทธรูปพิเศษ พระธรรมเทโว เรือโบราณ และสัตว์กันท์หรือเชิงเทียน ด้านวัฒนธรรมประเพณี ส่วนใหญ่ก็ยังคงมีการยึดถือปฏิบัติกันอยู่ ส่วนการศึกษาและศาสนาพบว่า เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการส่งเสริมให้บุตรหลานได้มีการศึกษาในขณะที่ด้านการเมืองการปกครองก็ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พบว่า ในปัจจุบันชาวบ้านชีทวนได้ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุมากกว่าในอดีต ในขณะที่การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีพบว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญน้อยกว่าในอดีตขึ้น

(บทคัดย่อ : 2540)

อภิศักดิ์ ชีระวิสิทธิ์ และคณะ : ได้ทำการศึกษารวบรวมเรื่อง : การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อความสุขที่ดีมีสุขของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน . ผลวิจัยพบว่า การวิจัยนี้มีระยะเวลาดำเนินการวิจัย 8 เดือน ระหว่างเดือนมกราคม-สิงหาคม 2552 ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพปัญหาแนวโน้มความรุนแรงที่กระทบต่อชุมชน

กรณีศึกษาที่ 1 พื้นที่ภูมิศาสตร์ใกล้เมือง ตำบลโคกสี อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า

ชุมชนตำบลโคกสีมีลักษณะเป็นเมืองสูง มีร้านค้าและบริการในตำบลมีค่อนข้าง

หลากหลาย สภาพเศรษฐกิจและอาชีพคนในชุมชนยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากพื้นที่อยู่ในเขตชลประทาน บางครัวเรือนมีอาชีพนอกภาคเกษตรเกี่ยวข้องกับภาคเมือง การเจ็บป่วยของคนในชุมชนเกิดจากพฤติกรรมบริโภคและแบบแผนการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนไปเป็นแบบคนเมือง การเจ็บป่วยที่พบเห็น เช่น โรคเบาหวาน ความดัน โรคเอดส์ และโรคเครียด ชุมชนยังมีความมั่นคงในเรื่องอาหารคือข้าวค่อนข้างสูง แต่แหล่งอาหารตามธรรมชาติสามารถพึ่งพาได้น้อยลง ลักษณะครอบครัวในชุมชนส่วนมากจะมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนลดลง การเผชิญปัญหาและความรุนแรงในปัจจุบันสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและมีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้น คือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ “เด็กเยาวชน” เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงชุมชนกลายเป็นเมืองมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีแบบแผนชีวิตที่เปลี่ยนไป เช่น การติดเกมออนไลน์ การใช้โทรศัพท์มือถือ การไปกินข้าวนอกบ้าน การทำงานต่างถิ่น เรียนหนังสือในเมือง เทียวในเมืองมากขึ้น ทำให้เยาวชนให้ความสำคัญและการสืบสานกับวัฒนธรรมในชุมชนน้อยลง สนใจในเรื่องของตนเองมากขึ้น มีความเป็นปัจเจกสูง ยึดค่านิยมทางวัตถุและการบริโภค เห็นได้จากการแต่งตัวและทรงผมตามแฟชั่น กิจกรรมที่ดีของกลุ่มเยาวชนในอดีตขาดการสานต่อ ขาดผู้นำในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดการทำงานร่วมกัน ขาดจิตสำนึกในการทำงานเพื่อส่วนรวม

กรณีศึกษาที่ 2 พื้นที่ภูมิศาสตร์ระหว่างชนบทกับเมือง ตำบลบ้านกง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชนบทกึ่งเมือง วิธีการดำรงชีวิตเกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม แต่มีกิจกรรมการผลิตและการบริการที่เกี่ยวข้องกับเมือง เช่น โรงงานหล่อเสาคอนกรีต แพท่องเที่ยว อาชีพหลักของคนในตำบล คือ การทำนา ปลูกผักผลไม้ และรับจ้างเลี้ยงสัตว์ให้กับบริษัท (Contract Farming) บางครัวเรือน ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างตัดอ้อย เกี่ยวข้าว คนในชุมชนบ้านกงกลาง มีปัญหาสุขภาพคือ การเจ็บป่วยด้วยโรคเบาหวาน โรคความดันและโรคไขข้อกระดูก มีการรักษาสุขภาพของตนเองโดยใช้บริการระบบสาธารณสุขของตำบล การซื้อยามารับประทานเอง และการไปรักษาที่โรงพยาบาล ความมั่นคงด้านอาหาร ชุมชน มีความมั่นคงในเรื่องข้าว เนื่องจากยังมีที่ดินทำนา และมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สามารถพึ่งพาได้ โดยเฉพาะลาน้ำเขิน และลำห้วยสาขา นอกจากจะเป็นแหล่งอาหารแล้ว พื้นที่ริมน้ำยังใช้ปลูกผักสวนครัวไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและขายในชุมชน ระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพากันในระบบเครือญาติยังคงมีอยู่สูง คนในชุมชนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องของการทำบุญ การทำบุญบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา ในแต่ละเทศกาลของทุกๆปี หนุ่มสาวที่ไปทำงานต่างถิ่นก็จะกลับมาเยี่ยมบ้านและมีการนำผ้าป่า ถูบ มามอบและถวายให้วัดและชุมชน..เพื่อเป็นทุนในการต่อเติมและทำบุญบำรุงรักษาพุทธศาสนาและสาธารณสมบัติของชุมชนตนเอง การเผชิญปัญหาและความรุนแรงในปัจจุบัน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและมีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้นคือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ “ความอ่อนแอของสถาบัน

ครอบครัว” เนื่องจากการอพยพไปทำงานในต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ ซึ่งต้องปล่อยลูกให้อยู่กับตาขายในหมู่บ้าน ไม่สามารถอบรมเลี้ยงดูให้ความอบอุ่นได้อย่างเต็มที่

กรณีศึกษาที่ 3 พื้นที่ภูมิศาสตร์ไกลเมือง ตำบลบ้านแท่น อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น ชุมชนมีวิถีชีวิตเป็นแบบเกษตรกรรม การทานาและเลี้ยงสัตว์ อาชีพหลักของคนในตำบลคือ การทานาและเลี้ยงสัตว์ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและรับจ้างทั่วไป คราวเรือนจะมีรายได้จากการขายข้าว แหล่งที่มาของรายได้อีกส่วนหนึ่ง คือ การไปทำงานต่างถิ่นซึ่งสมาชิกที่ไปทำงานจะส่งเงินกลับมา การเจ็บป่วยของคนในชุมชนเกิดจากพฤติกรรมบริโภค และแบบแผนการใช้ชีวิต ปัญหาสุขภาพโรคร้ายที่เกิดขึ้น เช่น โรคเบาหวาน โรคความดัน โรคเอดส์ จากสภาพภูมิศาสตร์ตำบลบ้านแท่นที่เป็นโคกเป็นป่า ทำให้มีแหล่งอาหารจากธรรมชาติ เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน นก หนูนา ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรสาธารณะที่ยังพึ่งพาได้ มีการซื้อจากรถที่เข้ามาขายในหมู่บ้านเป็นอาหารสำเร็จรูปใส่ถุง ถุงละ 10-20 บาท ชุมชนมีความมั่นคงในเรื่องข้าว การเผชิญปัญหาและความรุนแรงในปัจจุบัน มีสาเหตุจาก การว่างงาน ทำให้ต้องอพยพไปทำงานนอกชุมชน ส่วนครัวเรือนที่ไม่ได้ไปทำงานอยู่ที่บ้านบางกลุ่มจะจับกลุ่มเล่นการพนัน และวัยรุ่นบางกลุ่มติดยาเสพติด และจากความจำเป็นที่ต้องทิ้งครอบครัวไปทำงานต่างถิ่นทำให้เด็กและคนแก่ถูกทอดทิ้งในชุมชน (อภิศักดิ์ ชีระวิศิษฐ์ และคณะ : 2552)

กระบวนการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงบูรณาการร่วมกับชุมชน

เป็นการเปิดเวทีสร้างการเรียนรู้ให้ผู้นำแต่ละชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา กำหนดวิสัยทัศน์ และสร้างแผนยุทธศาสตร์การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของตำบล พบว่าวิสัยทัศน์ตำบลโคกสี “ตำบลโคกสีลดละเลิกอบายมุขทุกประเภท มุ่งบูรณาการการพัฒนาทุกด้าน ทั้งกายภาพ สุขภาพแข็งแรง พัฒนาจิตใจ เพื่อความอยู่ดีมีสุขของชุมชน” วิสัยทัศน์ตำบลบ้านกง “ตำบลบ้านกง สะดวกสบาย การเกษตรก้าวหน้า ครอบครัวอบอุ่น มีศีลธรรมชุมชนสงบสุข สามัคคี”

วิสัยทัศน์ตำบลบ้านแท่น “ตำบลบ้านแท่นมีความเจริญรุ่งเรือง ประชาชนมีรายได้พึ่งพาตนเองได้ สืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีอันดีงาม ประชาชนมีศีลธรรม และสุขภาพดีแข็งแรง มีความรู้เรื่องโรคร้าย” การขับเคลื่อนงานให้ไปสู่วิสัยทัศน์ ได้กำหนดแผนงานและยุทธศาสตร์ร่วมกัน และโครงการอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละตำบล ซึ่งมีแผนงาน 3 ด้านและยุทธศาสตร์ 5 ด้านได้แก่ แผนการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม, แผนการเสริมสร้างสุขภาพให้คนแข็งแรง , แผนการเสริมสร้างความรัก เอื้ออาทร และความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และมียุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมรณรงค์ลดละเลิกอบายมุข

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ การควบคุมด้านกฎหมาย และนโยบายสาธารณะ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์ การนำเอาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนมาประยุกต์ใช้

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์ การสร้างเครือข่ายทางสังคม

3. การสร้างและพัฒนากลไกภูมิคุ้มกันทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของสังคมอย่างยั่งยืน ได้ให้ความสำคัญกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 พื้นที่ใกล้เมืองดําบลโลกสี แนวทางการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมผ่านกลไก “กลุ่มเยาวชน” โดยมีแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ การหนุนเสริมและขยายกิจกรรมอาสาสมัครสำหรับกลุ่มเยาวชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งผ่านประเพณีวัฒนธรรมชุมชน โดยให้วัดและโรงเรียนเป็นสถาบันที่ช่วยในการทำให้เกิดการทำงานในเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชน และการพัฒนาเยาวชนผ่านการเล่นกีฬา ส่งเสริมให้เยาวชนเล่นกีฬาเป็นประจำ และควรระมัดระวังเรื่องการเล่นพนันจากการกีฬา ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะเป็นการเสริมสร้างให้กลุ่มเยาวชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น

กรณีศึกษาที่ 2 พื้นที่ระหว่างเมืองกับชนบทดําบลบ้านกง แนวทางการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมผ่าน “สถาบันวัดและพระสงฆ์” บริบทชุมชนดําบลบ้านกงเป็นชุมชนที่ยึดแนวทางการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดํารงมาโดยตลอด มีสถาบันศาสนา วัด โบสถ์ สิม เป็นศาสนสถานที่เคารพสักการะเป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนในชุมชน เป็นอัตลักษณ์ทางสังคม (Identity Aspect) ที่ก่อให้เกิดแรงยึดเหนี่ยวกันทางสังคม การจัดกิจกรรมบุญประเพณี หรือพิธีกรรมต่างๆจะมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ถ่ายทอดความคิดความเชื่อต่างๆ ผ่านการเทศนาสั่งสอนคนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนให้ความเคารพและศรัทธาในพระภิกษุสงฆ์ดังจะเห็นได้จากความพร้อมเพรียงของชุมชนในการร่วมกิจกรรมบุญประเพณีและกิจกรรมทางศาสนา

กรณีศึกษาที่ 3 พื้นที่ใกล้เมืองดําบลบ้านแท่น แนวทางการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมผ่าน “ผู้นำชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน” จากสภาพปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในบริบทของชุมชนดําบลบ้านแท่น การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมควรดำเนินการผ่านต้นแบบในการพัฒนา (Role model) ซึ่งแบบของผู้นำในชุมชนที่เป็นตัวอย่างในการใช้ชีวิตมีอยู่ 4 รูปแบบ คือ แบบแรกผู้นำนักพัฒนา เป็นต้นแบบของคนในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งใจทำงาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น ใจกว้าง และเสียสละในการทำงานเพื่อส่วนรวม แบบที่สองผู้นำทางศีลธรรม เน้นการฟื้นฟูพัฒนาศีลธรรมของคนในชุมชน แบบที่สามผู้นำทางการเสียสละจิตสาธารณะและการมีส่วนร่วมใน และแบบที่สี่คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณและพิธีกรรม ซึ่งเป็นแบบเป็นการสร้างความมั่นคงและทำให้คนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิต การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมผ่านผู้นำชุมชน (Change Agent) โดยที่ผู้นำได้มีการปฏิบัติตัวที่เป็นแบบอย่างให้กับคนในชุมชนให้ยึดถือเป็นต้นแบบ เป็นอีกแนวทางที่สามารถทำได้ผ่านกิจกรรมทางสังคม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เป็นการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้คนในชุมชนรู้แบบแผนประเพณีวิถีปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งภายในครอบครัวและชุมชน

ข้อเสนอแนะในระดับนโยบายและการปฏิบัติคือ รัฐควรมีนโยบายและส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม ให้สถาบันหลักในชุมชนเป็นแกนในการพัฒนา ทั้งนี้การกำหนดยุทธศาสตร์ แผนงาน แนวทางควรให้ความสำคัญกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

กระบวนการดังกล่าวต้องอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมอย่างหลากหลายของคนในชุมชน สถาบันและภาคีภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง (อภิศักดิ์ ชีระวิสิทธิ์ และคณะ : 2552)

พิชชา บัวแย้ม (บทคัดย่อ : 2547) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ชุมชนด้านกายภาพ โดยใช้เทคนิคการประเมินชุมชนอย่างรวดเร็วในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ด้วยมือ กรณีศึกษาตำบลท่าช้าง กิ่งอำเภอสว่างวีระวงศ์ อุบลราชธานี พบว่า (1) ในการใช้เทคนิคการประเมินชุมชนอย่างรวดเร็วร่วมกับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์นั้น ทำให้แกนนำสามารถวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ แนวทางแก้ไขปัญหาลงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในด้านความรวดเร็ว ความถูกต้อง และความแม่นยำ สามารถนำไปวางแผนพัฒนาตำบลที่สอดคล้องปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในโอกาสต่อไปได้ (2) พบว่า เทคนิคทั้งสองยังสามารถช่วยกระตุ้นให้แกนนำเกิดจิตสำนึกมีความรู้สึกรับรู้ถึงความต้องการแก้ไขปัญหามากขึ้น ซึ่งได้นำไปสู่การก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เพิ่มมากขึ้น สืบเนื่องจากความรู้ ทักษะ และทักษะที่มีค่าเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างก่อน – หลังที่เข้าสู่กระบวนการในส่วนความคิดเห็นของแกนนำที่มีต่อวันัตกรรมนั้น มีความเห็นว่า การนำวันัตกรรมมาใช้วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไขของชุมชนเป็นสิ่งที่ได้ประโยชน์ เพราะสามารถชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรด้านกายภาพได้อย่างชัดเจน ครอบคลุมทั้งชุมชนสามารถทราบตำแหน่งที่ตั้งที่แน่นอน และช่วยในการประหยัดเวลา เพียงแต่ว่าวันัตกรรมดังกล่าวมีต้นทุนสูง รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งจำหน่าย (หมายถึง ภาพถ่ายทางอากาศ) มีความยากลำบากพอสมควร ดังนั้น รัฐจึงควรให้การสนับสนุนงบประมาณจัดซื้อวันัตกรรมของแต่ละปีที่มีการจัดทำต่อจากนั้น ควรมีการส่งเสริมความรู้ โดยการจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการประยุกต์ใช้วันัตกรรมนั้น ๆ ด้วย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเพียงกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเท่านั้น ไม่ได้ศึกษารอบคลุมไปถึงกระบวนการนำฐานข้อมูลไปใช้ในการวางแผนพัฒนาตำบล ซึ่งเป็นกระบวนการที่แกนนำจะต้องดำเนินการต่อไปด้วยตนเองจนถึงขั้นการนำแผนไปปฏิบัติ ฉะนั้น การศึกษาครั้งต่อไป ควรทำการติดตามประเมินผลแผนที่เกิดจากการใช้วันัตกรรมนี้ว่า เมื่อนำไปปฏิบัติจริงแล้วจะสามารถตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหของประชาชนให้เป็นที่พอใจหรือไม่ อย่างไร

และอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ศึกษามีข้อจำกัดเรื่องเวลา และต้องการให้การศึกษาครั้งนี้เป็นโครงการนำร่อง ดังนั้น จึงเน้นเฉพาะด้านกายภาพเพียงด้านเดียว ซึ่งขาดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม เพื่อความสมบูรณ์ ครอบคลุมทุกปัญหาของชุมชน

ประสิทธิ์ อาศับุญ (บทคัดย่อ : 2551) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตตำบลไรร้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผลวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตตำบลไรร้อย ในด้านการมีส่วนร่วมในการใช้บทบาทองค์กรชาวบ้าน การมีส่วนร่วมเกี่ยวกับเครือข่ายในการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้และประสบการณ์จากองค์กรชาวบ้านถือว่าอยู่ในระดับสูง ส่วนการมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้าน 3 ด้านคือการประชุมวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้านในการปฏิบัติกิจกรรมชุมชน

และการมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้านในการบริจาคเงินเพื่อซื้อวัสดุและเสียสละเวลาให้แก่องค์กรชาวบ้าน ในการร่วมกิจกรรมชุมชนอยู่ในระดับสูงเช่นกัน ได้แก่การประชุมริเริ่มโครงการ การวางแผนและ ดำเนินการโครงการ การรับรองผลประโยชน์จากองค์กรชาวบ้านการประเมินผลและสรุปผลโครงการพัฒนา ชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนมากจำนวนเข้ามามีส่วนร่วมจำนวนมากและส่วนมากจะเข้าร่วมทุกครั้ง

ด้านการวางแผนแก้ไขปัญหาในลักษณะโครงการ กลุ่มตัวอย่างส่วนมาก ได้เข้าร่วมและลักษณะ การเข้าร่วมค่อนข้างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ในการเข้าร่วมเป็นกรรมการแก้ไขปัญหาในลักษณะโครงการกลุ่ม ตัวอย่างส่วนมากได้มีส่วนร่วมแต่เป็นบางครั้งเท่านั้นส่วนการพิจารณา

ปฤษฎา บุญเจือ (บทคัดย่อ : 2536) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาโครงการประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า 1.ประชาชนใน โครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในระดับปานกลาง 2.เพศรายได้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ความเป็นผู้นำ และการคาดหวังผลตอบแทน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชุมชน

ปิยะ ประทีปภักดิ์ (บทคัดย่อ : 2546) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชุมชนในพื้นที่ชายทะเล บางขุนเทียน กรุงเทพมหานครผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา มีระดับการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนระดับต่ำ 2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พัฒนาชุมชน คือ สถานภาพทางสังคม การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการคาดหวังผลประโยชน์ ส่วนปัจจัยที่ไม่มี ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ การสมรส ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน อาชีพ รายได้ และพื้นที่ถือครอง 3 ปัญหาสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ การให้ความร่วมมือของประชาชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการ ประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนจากภาครัฐ ข้อเสนอแนะจากผลวิจัยพบว่า ควรปลูกฝังและสร้างจิตสำนึก ที่ดีให้แก่ประชาชนเห็นความสำคัญของการเสียสละและการให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน การเลือก ผู้นำควรชุมชนควรเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถความเสียสละ ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าว เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ให้มากกว่าที่ผ่านมา โดยผ่านสื่อต่างๆที่สะดวกต่อการได้รับข่าวสารของ ประชาชนและควรให้ความสำคัญและสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียนให้ มากขึ้น รวมทั้งควรมีแผนพัฒนาเฉพาะของพื้นที่ดังกล่าว

บุญเลิศ ธงสอาด และสมศักดิ์ บุญชู (บทคัดย่อ : 2551) ได้ศึกษารูปแบบความเป็นสถาบัน ครอบครัวเข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า รูปแบบความเป็นสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งและยั่งยืน ในชุมชน 3 แห่ง มีลักษณะที่เหมือนกัน ประกอบด้วย 1.มีโครงสร้างทางครอบครัวขนาดใหญ่ มีคนหลายวัย มีอิสระในการ เลือกคู่ครอง การเลือกที่อยู่อาศัย มีการสืบทอดมรดกและสืบทอดวงศ์สกุล 2.มีความมั่นคงทางอาชีพรายได้ ในการดำรงชีวิต 3 ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน 4 มีการใช้อำนาจในการแก้ไขปัญหาต่างๆใน ครอบครัวร่วมกัน 5.มีการอบรมเลี้ยงดูและขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดี 6. มีการเอาใจใส่ดูแล

สุขภาพของสมาชิกในครอบครัว 7.การสืบทอดสถาบันครอบครัวในอนาคต ปัจจัยที่ทำให้สถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน เกิดจาก การมีที่อยู่อาศัยที่เป็นของตนเองและมั่นคง มีเศรษฐกิจที่ดี ครอบครัวทุกคนมีโอกาสทางการศึกษาที่ดีและเท่าเทียมกัน ครอบครัวยึดหลักศาสนาและความเชื่อในการส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการสาธารณสุขที่สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลตนเอง ครอบครัวมีภาษาถิ่นและประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในครอบครัวสมัยใหม่อย่างรู้เท่าทัน ครอบครัวมีกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน มีระบบการเมืองท้องถิ่นและกฎหมายที่มีความยุติธรรมในชุมชน และปัจจัยอื่นๆ เช่น มีผู้นำชุมชนที่เสียสละ และสมาชิกในครอบครัวมีความซื่อสัตย์ ปัญหาและอุปสรรค ที่ทำให้ครอบครัวขาดความเข้มแข็ง คือปัญหาที่มีผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้น้อย ความยากจน ยาเสพติด การไม่ไว้วางใจกันและกัน ครอบครัว การพนัน หนี้สิน ปัญหาทางการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี มีผลกระทบต่อดิน น้ำ สัตว์ต่างๆ ปัญหาเด็กและเยาวชนที่ก้าวร้าวและสอนยาก โรคภัยที่นำกลัวและรักษายากขึ้นล้วนเป็นตัวบั่นทอนให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอลง และ แนวทางที่จะสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่สถาบันครอบครัวก็คือ ครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และมีกิจกรรมร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหากันและกันในชุมชน จนกระทั่งเกิดเป็นโครงการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สถาบันครอบครัวในชุมชนขึ้น จำนวน 3 ชุมชน 7 โครงการ ผลการดำเนินการตามโครงการทำให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เป็นบทเรียนและแบบฝึกหัด ที่จะสร้างทักษะให้เกิดการเรียนรู้แก่สถาบันครอบครัว ให้สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านครอบครัวด้วยตนเอง และนำไปสู่การสืบทอดและการดำรงอยู่ในรูปแบบสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งและยั่งยืน

วัชรวิ กุลราช, สมศักดิ์ บุญชู, บุญเลิศ ธงสอาดและคณะ(บทคัดย่อ : 2550) ได้ศึกษาวิจัยการส่งเสริมศักยภาพของครอบครัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนแก่ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน 4 แห่ง ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ข้อบ่งชี้ที่ทำให้เกิดครอบครัวและชุมชนเข้มแข็งคือการรวมพลังกันเพื่อการเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่หลากหลายในชุมชนอย่างบูรณาการ ทำให้ชุมชนได้รับทราบประวัติความเป็นมาดั้งเดิมของตนเอง ได้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากองค์ความรู้ในชุมชน โดยการร่วมกันค้นหาสภาพปัญหาของครอบครัวและชุมชน และสิ่งที่ชุมชนคาดหวังว่าอยากจะเป็น ทำให้ทราบปัญหาที่แท้จริงของครอบครัวและชุมชน สามารถสรุปบทเรียนจากปัญหามาจัดลำดับความสำคัญเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และนำบทเรียนปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง สะท้อนให้หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ และหาแนวทางการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยมีกิจกรรมต่างๆที่หลากหลายและมีนักวิจัยชุมชนเกิดขึ้น ในการขับเคลื่อนกิจกรรม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจโดยการส่งเสริมรายได้และการออม หรือกิจกรรมด้านสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาด้านพัฒนาครอบครัวของตนเองและชุมชน กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวก่อให้เกิดเป็นแผนงาน/โครงการของชุมชน และนำไปปฏิบัติ ผลการดำเนินงานทำให้ ชุมชนวัดป่าแสนอุดม ได้เสนอโครงการเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัว/ชุมชน มีกิจกรรมร่วมกันจำนวน 2 โครงการ ผลการประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรมและตามแบบประเมินตัวชี้วัดโดยภาพรวม ทำให้ชุมชน

มีความเข้มแข็งในระดับมาก ชุมชนศาลาหนองนาควายเสนอโครงการ จำนวน 2 โครงการ ผลการดำเนินงานภาพรวมทำให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชนอยู่ในระดับมาก ชุมชนวัดหนองปลาปาก จำนวน 2 โครงการ ผลการดำเนินงานภาพรวมทำให้เกิดความ เข้มแข็งของครอบครัว/ชุมชนในระดับปานกลางและชุมชนบ้านนาคำ ได้เสนอโครงการเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัว/ชุมชนมีกิจกรรม ร่วมกัน จำนวน 2 โครงการ ผลการดำเนินงานโดยภาพรวมทำให้เกิดความ เข้มแข็งของครอบครัว/ชุมชน ในระดับ ปานกลาง

ผลการดำเนินงานกิจกรรมโครงการต่างๆของชุมชนดังกล่าว ยังทำให้เกิดกิจกรรม/โครงการอื่นๆเพิ่มมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าประชากรในชุมชนมีความพอใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ของชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ ในการที่จะช่วยกันดูแลแก้ไขปัญหาครอบครัวและชุมชน เพิ่มมากขึ้น จากเดิมที่ครอบครัวต่างคนต่างอยู่ ครอบครัวได้รับการกระตุ้นแนวคิด สร้างจิตสำนึกต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชุมชนมากขึ้น โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆเพิ่มมากขึ้น มีนักวิจัยแกนนำของชุมชนเกิดเพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งจะนำบทเรียนจากการวิจัย นำไปปฏิบัติให้เกิดการขับเคลื่อนกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ ทั้งต่อครอบครัว/ชุมชนของตนเอง หรือชุมชนอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเป็นครอบครัว/ชุมชนที่เข้มแข็ง และมีความเอื้ออาทรต่อกัน ในชุมชนอย่างยั่งยืน ต่อไป

2.3 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

2.3.1. แนวคิดการมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมแก่สถาบันครอบครัวในชุมชน

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจร่วมในการวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการติดตามประเมินผลในโครงการงานต่างๆ ของชุมชน เป็นการสร้าง ปลุกฝังจิตสำนึกในความร่วมด้วยช่วยกัน

ปัจจุบันนี้ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนาของทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน แนวคิดการมีส่วนร่วม เป็นภารกิจของทุกคน ต้องให้ความสนใจใส่ใจ เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพขึ้นได้ในสังคม แต่ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม แนวความคิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

กล่าวได้ว่า การสร้างคุณค่าให้กับผู้มีส่วนได้เสีย และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเปลี่ยนแปลงจากการใช้อำนาจครอบ มาใช้อำนาจร่วมกัน ในการตัดสินใจ หรือดำเนินกิจการ หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อแสวงหาทางออก หรือขับเคลื่อนการณเหล่านั้นด้วยกัน ในลักษณะของภาคี หรือรู้จักเป็นเจ้าของร่วมการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักการธรรมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความ

โปร่งใสและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุก ๆ ฝ่าย(ท่านอง ภู
เกิดพิมพ์ 2551 “บทความ : แนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน”)

จากเอกสารแจกประกอบการประชุม กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร สำนักงานปลัดกระทรวง
สาธารณสุข วันที่ 21 กันยายน 2549 ได้กล่าวถึงหลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การ
เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการนั้น
International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน
เป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็น
ระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมี
ส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูล
ข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การตีพิมพ์และ
การให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล
ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟัง
ความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วม
เสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความ
ต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิง
ปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะ
ประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็น
หุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น
คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้
ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบ
อำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน นั้นสามารถทำได้หลายวิธีการ ซึ่งมีทั้งง่าย ๆ และ
ใช้เวลา ปัจจุบันนี้ ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรภาครัฐและเอกชน ให้เข้ามามีส่วน
ร่วมในการป้องกัน แก้ไขปัญหา การพัฒนาผู้ด้อยโอกาสในครอบครัว ชุมชน สังคม โดยเข้ามามีส่วนร่วมใน
การฟื้นฟู พัฒนาผู้ด้อยโอกาสในครอบครัวชุมชนให้สามารถมีศักยภาพในการประกอบอาชีพ การพัฒนา

อาชีพ การส่งเสริมอาชีพคนพิการให้มีโอกาสในการทำงานในองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน

รูปแบบขั้นตอนและเงื่อนไขการมีส่วนร่วม เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (อ้างในภาควิชา โภชนาการ, 2541 : 39) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

การมีส่วนร่วม การสร้างคุณค่าให้กับผู้มีส่วนได้เสีย และผู้ที่เกี่ยวข้องโดย

เปลี่ยนแปลงจากการใช้อำนาจครอบ มาใช้อำนาจร่วมกัน ในการตัดสินใจ หรือดำเนินกิจการ หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อแสวงหาทางออก หรือขับเคลื่อนการดำเนินงานนั้นด้วยกัน ในลักษณะของภาคี หรือรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม โดยมีแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ

- การเสริมสร้างประชาธิปไตย
- การสร้างธรรมาภิบาล
- การควบคุมการบริหารจัดการ
- นโยบายสาธารณะและการวางแผน
- การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

และมีความคาดหวังจากการมีส่วนร่วมประชาชนและชุมชนพึงพึงและสามารถดูแลตนเองได้ ประชาชนและชุมชนมีโอกาสที่จะได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตนเอง และเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและประชาชน (เข้าถึงใน Google www.nu.ac.th)

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมมีหลายทฤษฎี ที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมต่อสถาบันครอบครัวคือทฤษฎีภาวะทันสมัย (**modernization theory**) เป็นทฤษฎีทั้งของนักเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยา ทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เช่น เดวิด แมคเคลแลนด์ (David McClelland) อเล็กซ์ อิงเคเลส (alex Inkeles) และเดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel lerner) เป็นต้น มีสาระสำคัญคือ มีที่มาจากความสำเร็จของโครงการมาร์แชลล์ (marshall Plan) ที่สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือประเทศต่างๆในยุโรป เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยาได้ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีสาระสำคัญคือ

1.การพัฒนาประเทศที่ทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า มีระบบเศรษฐกิจและการเมืองและสังคมยังล้าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง

สังคมล่าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและเทคโนโลยีระดับสูง เช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ (แสวง รัตนมงคลมาส.2534 : 43)

2.เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวของบุคคลในแต่ละประเทศ จะมีภาวะต่างกัน 2 ประการคือ ภาวะเก่าแก่โบราณ ที่ล่าหลังกับภาวะทันสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้า ต้องสร้างความทันสมัย แทนที่ความล่าหลังโบราณ ประเทศจึงจะเจริญก้าวหน้า

3.ประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถก้าวสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตนเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินการได้สำเร็จ อาจจะสร้างความทันสมัยได้เพียงบางส่วน เท่านั้น ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ขึ้น

4.กระบวนการสร้างภาวะทันสมัยของประเทศด้อยพัฒนา ต้องเป็นไปเช่นเดียวกับลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น แบะการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งความเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นนี้เกิดจากการที่สังคมยอมรับเทคโนโลยีทันสมัยในแต่ละขั้นโดยไม่ข้ามขั้นตอน

5.ภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือการมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทันสมัยแบบสังคมอุตสาหกรรม และการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้น โดยกระบวนการที่สำคัญ คือการกลายเป็นเมือง Urbanization) กลายเป็นอุตสาหกรรม (industrialization)

6.ภาวะทันสมัยในทางการเมือง คือการนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีตัวแทน (representative Democracy) ตามแบบกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือมาใช้

7.ภาวะทันสมัยด้านวัฒนธรรม คือการใช้แนวความคิดแบบสมเหตุสมผลเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจระบบค่านิยม บรรทัดฐาน เจตนคติและเป้าหมายของสังคม โดยการวางข้อกำหนดเกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมของบุคคล และการจัดรูปองค์กรของสถาบันต่างๆเป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) แบบตะวันตก

8.บุคลิกภาพของคนในสังคมทันสมัย (Modern man) แบบชาวตะวันตกเช่นมีความรับผิดชอบ มุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญ มีระบบค่านิยมและการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วม ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Participation)

9.ผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างภาวะทันสมัยคือ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแบบตะวันตก ซึ่งอาจเป็นคนในประเทศหรือต่างประเทศก็ได้

10.รัฐต้องมีบทบาทในการวางแผนเพื่อผลักดันให้เกิดภาวะทันสมัย ด้วยการจัดตั้งองค์กรต่างๆ ขึ้นดำเนินงานอย่างจริงจัง ขอความช่วยเหลือจากประชาชนในประเทศและความร่วมมือกับรัฐบาลต่างประเทศ ทั้งในด้านเงินทุน เทคโนโลยี การตลาดและผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ (ปกรณั ปรียากร. 2528 : 29-31) (สนทญา พลศรี. 2545 :211-213)

แนวคิดและทฤษฎีความทันสมัยดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำกรอบแนวคิดจากทฤษฎีดังกล่าวอันเป็นการผสมผสานหลักการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมในประเทศกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับกลุ่มประเทศสังคมนิยม ทฤษฎี

ดังกล่าวเป็นที่ยอมรับขององค์กรสหประชาชาติ จึงได้นำกรอบแนวคิดมาใช้ในการศึกษาผลกระทบที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของสถาบันครอบครัวในสังคมชนบทซึ่งยังมีความอ่อนด้อยทางการพัฒนาทุกด้านทั้งทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการและทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลั่งไหลมาจากตะวันตก จึงยอมรับเอาผลกระทบดังกล่าวเพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของสถาบันครอบครัวและสังคมในชนบทอย่างง่ายดาย เพื่อวิถีชีวิตของพวกเขาดีขึ้นตามแนวทางที่ทฤษฎีภาวะทันสมัยได้วิเคราะห์ไว้ โดยหารู้ไม่ว่าในความทันสมัยนั้นก็มีความแอบแฝงมาซึ่งสภาพปัญหาทางสังคมต่างๆ

ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีผลต่อมนุษย์และสังคม หลายประการดังนี้.-

1. ทำให้มนุษย์เกิดความสะดวกสบาย ในด้านต่างๆ เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ขึ้นเพื่อใช้งานแทนมนุษย์ เป็นต้น
2. ทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านการผลิตสินค้าและสิ่งของต่างๆ มากขึ้นสินค้าอุปโภคบริโภคจึงมีเพียงพอต่อสมาชิกในสังคม
3. ทำให้เกิดการวางแผนการพัฒนาสังคม เพื่อความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้นของมนุษย์
4. ทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมเกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมากขึ้นและมีผลทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
5. ทำให้เกิดความล้าหลังทางวัฒนธรรมมากขึ้นขึ้นได้หากอัตราการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเกิดขึ้นไม่เท่ากันเช่นมีถนนมีรถยนต์ที่ทันสมัยแต่คนในสังคมไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร เป็นต้น
6. ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบของสังคมเพราะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นนั้นคนในสังคมบางส่วนสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้แต่บางส่วนไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้จึงนำไปสู่การต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น และนำไปสู่ความไม่เป็นระเบียบทางสังคมขึ้น
7. ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ ถ้าหากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น ทำให้คนในสังคมมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น มลพิษ อาชญากรรม ยาเสพติด
8. ทำให้สังคมที่มีวัฒนธรรมที่เหนือกว่าได้เปรียบสังคมที่ด้อยกว่า หรือเกิดการด้อยพัฒนาและพึ่งพาขึ้น ซึ่งทำให้สังคมโลกขาดความเสมอภาคและความเป็นธรรม (สนธยา พลศรี, 2545 : หน้า 215-216)

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในอนาคตมีแนวโน้มของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมหลายกระบวนการดังนี้.-

1. การทำให้เป็นอุตสาหกรรม (industrialization) หมายถึงกระบวนการพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเพื่อนำมาใช้ในการผลิตสินค้าเพื่อการตลาดกันกว้างใหญ่ โดยการใช้แรงงานเฉพาะอย่าง

2.การทำให้เป็นเมือง (urbanization) หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมืองหรือการเคลื่อนย้ายของผู้คน หรือการดำเนินกิจการงานเข้าสู่บริเวณเมืองหรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากร หรือการดำเนินกิจการต่างๆ มากขึ้น เช่น การขยายวิถีชีวิตแบบชาวเมืองโดยผ่านการแพร่หลายของไฟฟ้า ถนนหนทาง วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

3.การทำให้เป็นประชาธิปไตย (Democratization) หมายถึง ประชาธิปไตยที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และควบคุมกิจการของชุมชนโดยไม่คำนึงถึง ชั้น ยศ สถานภาพ และควบคุมกิจการของชุมชนโดยประชาชนไม่คำนึงถึงชั้นยศ สถานภาพ หรือทรัพย์สินสมบัติ

4.การแพร่ของจัดองค์กรสมัยใหม่ (Buereucratization) หมายถึงการแพร่ของระบบบริหารงานในรูปของคณะบุคคลโดยมีเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานตามลำดับชั้น ซึ่งแต่ละคนต้องรับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชาของตน อันเป็นที่ยอมรับทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชนในปัจจุบันและมีแนวโน้มมากขึ้น ในอนาคต

5.กระบวนการสร้างคนชายขอบ (Marginalization)การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในขณะที่คนส่วนหนึ่งได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงมาก แต่คนส่วนหนึ่งได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงน้อย ตัวอย่างเช่น การพัฒนาเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ขณะเดียวกันก็เกิดแหล่งสลัมสำหรับคนจนจำนวนมากขึ้น การพัฒนาชนบทให้ทันสมัยด้วยไฟฟ้า และถนน แต่ก็เพิ่มคนยากจนจำนวนมากขึ้น จนต้องอพยพจากชนบทไปรับจ้างในเมืองทำงานมากขึ้น เป็นต้น (ณาจารย์ภาคสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2540 : 164-165)

6.กระบวนการโลกาภิวัตน์ (Globalization) หมายถึง การที่สังคมโลกในปัจจุบันมีระบบการติดต่อสื่อสารกันอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง จนกระทั่งกล่าวได้ว่าเป็นยุคของโลกไร้พรมแดน การติดต่อระหว่างสังคมต่างๆ จึงกระทำได้ง่ายและรวดเร็ว จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วเช่นเดียวกัน (สนธยา พลศรี .2545 : 216)

ผู้ศึกษาเห็นแนวความคิดเกี่ยวกับผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวแม้จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมในภาพกว้างแต่ก็สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมชนบทที่ยังมีความด้อยในการพัฒนาและเมื่อมีแนวความคิดที่ทันสมัยเข้ามาจากกระแสโลกาภิวัตน์ก็สามารถที่จะนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างง่ายดายและเห็นว่ามันมาใช้เป็นกรอบว่ากรอบแนวความคิดในการวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคมของสถาบันครอบครัวในชนบทที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันอย่างไร

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นไปอย่างรวดเร็วมีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ สังคมไทยดั้งเดิมเป็นสังคมชนบท มีความเอื้ออาทรต่อกันมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างและรูปแบบของครอบครัวที่เคยเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ขนาดของครอบครัวเริ่มเล็กลง ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมสถาบัน

ครอบครัวซึ่งเคยเป็นทุนทางสังคม มีระบบเครือญาติที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิด มีความเกื้อกูล เอื้ออาทรและการอบรม จัดเกลาบุตรหลาน การปลูกฝังวัฒนธรรมและค่านิยมประเพณี กลับอ่อนแอลง ซึ่งมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอก ครอบครัว ทั้งทางลบและทางบวก อันเนื่องมาจากปัญหาวิกฤติที่กำลังเผชิญอยู่ มีผลกระทบ ดังนี้.-

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว
2. ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว
3. ปัญหาการใช้ชีวิตในครอบครัว
4. ปัญหาเด็กและผู้สูงอายุ
5. ปัญหาพฤติกรรมของวัยรุ่น
6. ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว
7. ปัญหาสุขภาพจิต (รายงานการวิจัย, การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบาย/มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวพิเศษระยะที่1. :กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว , กรุงเทพฯ : 16- 19)

ซึ่งปัญหาวิกฤติต่างๆดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตทั้งทางบวกและทางลบวรรณกรรมดังกล่าวจึงได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมในสถาบันครอบครัวในชนบทของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งได้รับผลกระทบจากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวมา

2.2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับหน้าที่ครอบครัว

ทฤษฎีหน้าที่ของครอบครัวให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ของครอบครัวหรือภาระงานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกสามารถมีชีวิตหรือมีการเป็นอยู่ในสังคมได้ด้วยดี โดยการทำหน้าที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยได้ และการทำหน้าที่หรือการปฏิบัติการทำหน้าที่ของครอบครัวหมายถึง กระบวนการปฏิบัติหรือทำงานที่สำคัญ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวต้องรับผิดชอบเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งเพื่อสมาชิกเองและเพื่อการประสานกับสมาชิกสมาชิกอื่นในครอบครัว และในขณะเดียวกันก็อาจหมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของครอบครัวด้วย อีกทั้งเป็นกระบวนการเพื่อดำรงไว้ซึ่งสถานภาพหรือความอยู่รอดของความเป็นครอบครัวเอาไว้ให้ตลอดพัฒนาการของครอบครัวทุกครอบครัว จึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติหน้าที่อันถือเป็นภาระรับผิดชอบสำคัญของสมาชิกในครอบครัว และเป็นคุณลักษณะที่ต้องดำรงไว้ทุกยุคทุกสมัย ผลกระทบใดๆ ในครอบครัวย่อมเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ครอบครัวไม่อาจดำรงความเข้มแข็งเอาไว้ได้ (สมาคม คหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์,2518) รายงานการวิจัยการวิเคราะห์สถานการณ์และศึกษา นโยบาย/มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวพิเศษ ฯ ระยะที่ 1. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2550 : 10 -11)

2.2.3 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural – Functionalism theory) เชื่อว่าโครงสร้างหน้าที่ของสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของสังคม โครงสร้างแต่ละโครงสร้างของสังคมแต่ละสังคมจะมีหน้าที่ของตนเองและประสานสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่นๆ สังคมจึงจะมีดุลยภาพ นักทฤษฎีคนสำคัญ คือ ออเกุสท์ คอมท์ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ เอมีล เคอร์ไคม์ ทัลคอต พาร์สัน (talcott Parson) โรเบิร์ต เอ เมอร์ตัน (Robert K Merton) และ เจฟฟรีย์ อเล็กซานเดอร์ (Jeffrey Alexander) นักทฤษฎีเหล่านี้ได้เสนอแนวความคิดและสาระสำคัญของทฤษฎีไว้อย่างหลากหลาย แต่ในที่นี้ขอสรุปสาระสำคัญของนักทฤษฎีกลุ่มนี้โดยรวมสรุปได้ว่า สังคมประกอบด้วยโครงสร้างที่เป็นระบบย่อยๆ เหล่านี้จะบูรณาการและปรับตัวเข้าหากัน ตามระบบค่านิยมของสังคม ซึ่งสมาชิกยอมรับร่วมกัน สังคมทุกสังคมมีลักษณะเป็นพลวัต คือมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความตึงเครียดขึ้นในสังคม และทำให้สังคมเกิดดุลยภาพ การปรับตัวนี้เป็นการใช้วิธีการต่างๆ เพื่อควบคุมสังคม เช่น กฎระเบียบ การกำหนดสถานภาพและบทบาทการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เป็นต้น (สนธยา พลศรี. หลักสังคมวิทยา. 2545 : 71-80)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและเป็นกรอบคิดในการกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมแก่สถาบันครอบครัวในชุมชนในประเด็นของการใช้บทบาทหน้าที่ของตน การบูรณาการของครอบครัวและชุมชนในการปรับตัวเข้าหากัน การมีค่านิยมของครอบครัวในชุมชนและสมาชิกในครอบครัวมีการยอมรับซึ่งกันและกัน การใช้กฎระเบียบของสังคม การกำหนดสถานภาพและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ป้องกันไม่ให้เกิดความตึงเครียดในสังคมและทำให้สังคมมีดุลยภาพ ทฤษฎีดังกล่าวจึงนำมาเป็นกรอบคิดแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้เกิดขึ้นแก่สถาบันครอบครัวในชุมชนได้โดยทุกคนมีส่วนร่วมทำให้สังคมเกิดดุลยภาพ และทุกคนสำนึกในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ก็จะทำให้เกิดสังคมมีดุลยภาพและเกิดภูมิคุ้มกันทางสังคมที่แข็งแกร่งต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมา นำไปเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำไปศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมแก่สถาบันครอบครัวในชุมชนชนบท 5 แห่งของจังหวัดอุบลราชธานี ได้อย่างไรซึ่งปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันล้วนมีแนวโน้มความรุนแรงและสลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน มีต่อครอบครัวในชุมชนชนบทมากขึ้น ทำให้ประชากรในชุมชนประสบปัญหาต่างๆ และมีแนวโน้มความรุนแรงเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้นำสมาชิกในครอบครัวและ ชุมชน ได้ตระหนักรู้และเริ่มมองเห็นปัญหาที่กระทบต่อตนเองและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถที่ร่วมมือกันในครอบครัวและชุมชน ป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยจากผลงานวิจัยที่ผ่านมา

มากระบวนการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่ต่างๆ และมีกิจกรรมที่หลากหลาย ล้วนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่สถาบันครอบครัวในชุมชน ได้อย่างยั่งยืนและสามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดที่ปรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สถาบันครอบครัวในชุมชน 5 แห่งของจังหวัดอุบลราชธานี ต่อไป